

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

22 نوامبر 2025

داکتر سید عبدالله کاظم

نگاهی مختصر به نحوه کار دوره هفتم شورای ملی وعواقب بعدی آن (قسمت اول)

عرض مرام:

دیروز مورخ 21 نوامبر 2025 مقاله تحت عنوان "حکایتی از دوره هفتم شورای ملی افغانستان" را محترم دکتور خوشحال حبیبی (پسر استاد بزرگ پوهاند عبدالحی حبیبی) در این پورتال وزین به نشر سپرد که اقتباس از مکاتیب افغانی دکتور محمود حبیبی (کتاب سوم، صفحات ۹۸-۱۰۸، سال ۱۳۸۸ ش) بود. داکتر محمود حبیبی (برادرزاده استاد) ضمن صحبت با استاد به مطالبی درباره اقامت اجباری ایشان در پاکستان (سالهای ۱۳۳۰ هـ ش) و بازگشت به وطن (دراثر تقاضای کتبی خود موصوف در دوره صدارت شهید محمد داؤد) پرداخته و نکات مهم آنرا طی این مقاله از زبان استاد نقل قول کرده که در یک قسمت آن استاد به یک گوشه از مباحث مهم دوره هفتم شورای ملی کشور اشاره نموده است، از اینقرار:

«یو زرو درې سوه نه ویشتم (۱۳۲۹ هـ) کال او د ولسي جرگې چه شورا یې هم بلله، د اوومې دورې ۱۳۳۰-۱۳۲۸) کالني، وروستي اجلاس دي. په دې وخت کې د دیموکراسي د زیرې سره ځینې سیاسي حرکات پیل شوي وه چې د یوې نسبي آزادي پر راتګ یې دلالت کاوه. دې سیاسي-اجتماعي هڅو، خپل معین انعکاسات په شورا کې هم درلودل! په تیره د هغو وکیلانو له خوا چې د ټولنې د منځني طبقې روشنفرانو او څه نا څه د باسوادو اقلو نمایندګي یې کول. البته، دا کار د محافظه کارانو او مخالف صنف، د ټینګ عکس العمل سره مخامخ و، خو په هر حال یې خپلې د پام وړ ملي اغیزې او مثبتې نتيجې درلودې.

په دې حیص بیص او هنگامو کې هغه وخت چې د دولت پر بودجه باندې په ډیر جرئت خبرې کیدې او د هیواد تقریباً پټه بودجه د لومړي پال او په څرګنده توګه، د شورا تر بحث او کتنې لاندې راتله، نو د وزارتونو د مالي تخصیصاتو د بررسی پر لړ کې، د دربار د وزارت پر بودجې او مصارفو باندې خبرې پیل سوې، چې ژر د مترقي او روشن فکر وکیلانو او د دوي د مخالف لور تر منځ مشاجري ته ور واوښتې. ملي او حزبي نمایندګانو، چې د هغوي په لړ کې دکتور عبدالرحمن محمودي، میر غلام محمد غبار، او څو نور و لکه: عبدالکریم نزیهي، گل پاچا خان الفت... ګډون درلود پېشنهاد وکړ، چې د شاهي دربار وزیر یا مسئول لوي نمایندګي دي، په راتلونکي غونډه کې حاضر شي خو د دربار د وزارت د بودجې د مستمري معاشونو او داسې نورو اضافي مصارفو او همدا راز د یو شمیر پټو عوایدو په باب توضیحات ورکړي او د وکیلانو پوښتنو ته ځواب ووايي.

دا هم باید درته ووايم، چې په وړاندې سوي بودجې کې هغه اساسي رکن، چې قطعي حساب یې بولي يعني د عوایدو او مصارفو منطقي انډول نه لیدل کېدئ. او علاوه پر دې د ځینو وزیرانو او د هغه پر عمومي اجراتو هم جدي انتقادونه کیدل.

په نتیجه کې ویايي سم چې په دې دوره کې د مبارزو او منورو وکیلانو، د شورا د حیثیت او هم مسئولیت څخه په قانوني استفادې سره، وکړای سول چې د دیموکراسي د دې نهال د ودې په لاره کې موثر خدمتونه وکړي او په دې توګه خلګ د خپلو اساسي حقونو او هم د حصول څرنگه والي ته یې متوجه کړي. چې دا ټول د محافظه کارو حلقو او محافظو د جدي سرخوږي سیاسي عوامل وو....»

د پاڼو شمیره: له 1 تر 6

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de یادونه: دلپکني د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له رالېږلو مخکې په خبر و لولئ

از آنجائیکه دوره هفتم شورای ملی یکی از دوره های مهم تاریخ شورای ملی افغانستان بوده که نه قبل از آن و نه بعد از آن نظیر داشته است، لازم دانستم طی این نوشته در زمینه تاریخ تشکیل شورای ملی در کشور معلومات مختصر تقدیم دارم و به مشخصات شش دوره اول اشاره نمایم، سپس برانندگی دوره هفتم را مطرح کرده و در پایان به سرنوشت بعدی یعنی دوره هشتم که با مظاهرات، زندانی شدن ها و عکس العمل جدی توأم بود، مورد بررسی قرار دهم:

مفکوره تأسیس شورای ملی بار اول:

شاه امان الله غازی وقتی از سفر اروپا برگشت و سومین لویه جرگه را بتاريخ 5 سنبله 1307 (9 آگست 1928) در پغمان دائر نمود، پس از مراسم افتتاحیه ضمن سخنرانی مبسوط خود در باره ایجاد تحولات جهت ترقی و تعالی کشور از لزوم تبدیل شورای دولت به شورای ملی سخن گفت و فرمود: «منتظر بودم، همینکه قابلیت مملکت قدری پیش برود و وکلای ملت بتوانند شورای مملکت را اداره کنند، این حق را باویشان بدهم. اینست که امروز این قابلیت را در وکلا ملاحظه کرده و این حق را بملت میدهم». سپس قانون انتخابات وکلا طرح و لایحه آنرا سرمنشی حضور غلام صدیق خان [چرخ] قرائت کرد که بعد از بحث و مذاکره مواد ذیل به تصویب و از طرف جرگه تصدیق شد که مختصر آن در جریده امان افغان به نشر رسیده است، از اینقرار:

«1- عده وکلای ملت به شورای ملی یکصد و پنجاه نفر است.

2 - تقسیم وکلای از هر سمت به جدول ملحقه این نظامنامه است.

3 - شرایط انتخاب کنندگان: تبعه افغانستان باشند، سن شان از 20 سال کم نباشد، در منطقه انتخاب متوطن یا اقلاً شش ماه قبل در آنجا ساکن باشند.

4 - کسانی که حق انتخاب ندارند، آنانیکه زیر وصایت باشند، تجاری که به تقصیر مفلس شده باشند، محکومین جنایات.

5 - کسانی که بواسطه شغل و مقام خود از انتخاب محروم اند: صاحب منصبان و ضابطان و افراد عسکری و پولیس کوتوالی و ژاندارمه.

6 - شرایط انتخاب شوندگان یعنی وکلا: تابعیت افغانی داشته باشند، خارجی هائیکه تبدیل تابعیت کرده اند بعد از اخذ تذکره ده سال در افغانستان اقامت کرده باشند، دارای سواد باشند (اقوامیکه فکر میشود اوشان خواننده ندارند، استثناء اجازه دارند تا ناخوان [بیسواد] انتخاب کنند و در کابل تعلیم صوتی غازی [اصول سواد آموزی که شاه آنرا تدوین نموده بود و در کورسهای اکابر تدریس میگردید] را بنمایند)، سن شان تا دوره چهارم انتخاب کم از بیست و پنج سال، بعد از آن از سی و بیش از هفتاد نباشد، معروف بصداقت و راستکاری باشند، متشبهین خاندان شاهی خواه بلاواسطه [مستقیم] مثل پسر، برادر و عم شاه یا با واسطه [غیرمستقیم] مثل برادر زاده و پسر عم شاه در صورت داشتن شرایط فوق از شاه اجازه بگیرند.

7 - محرومین حق انتخاب وکالت: صاحب منصبان و ضابطان و افراد عسکری و پولیس کوتوالی و ژاندارمه، مامورینی که بخواهند وکیل شوند در محل ماموریت خود قبل از اقدام به وکالت از ماموریت استعفی بدهند و اگر در غیر محل ماموریت انتخاب شوند، بعد از انتخاب استعفا بدهند و تاجرهای مفلس به تقصیر هم حق انتخاب ندارند.»

نویسنده جریده امان افغان می افزاید: مواد فوق که در این نظامنامه مهم بود، تصدیق و برای تصویب باقی مواد جزئی آن به مجلس جداگانه مرکب از یک یک نفر از وکلای هر ولایت موکول شد. (برای شرح مزید دیده شود - آهنگ، پوهاند محمد کاظم: "سیر ژورنالیزم در افغانستان"، چاپ دوم، پشاور، 1378، صفحه 279 - 280، به نقل از: جریده امان افغان، شماره فوق العاده از جریان لویه جرگه سوم 1307 در پغمان)

برگزاری شورای ملی در دوره محمد نادرشاه:

اولین اقدام محمد نادرشاه فعال ساختن چرخهای اداری حکومت بود که در قدم اول با نشر یک ابلاغیه رسمی "خط مشی دولت" در ده فقره اعلام گردید و آن درحقیقت محور عمومی همه اجراءات حکومت را برای سالهای دراز به شمول محتویات قانون اساسی تشکیل میداد. برطبق فقره نهم آن که به طرز انتخاب وکلای شورا

و مسئولیت وزراء و حکام در برابر وکلای ملت اشاره میکرد، بتاريخ 18 سنبله 1309 (سپتمبر 1930) برطبق فرمان خاص پادشاهی حکومت بر علاوه 207 نفر مامورین عالی رتبه، به تعداد 299 نفر از شخصیت های مطلوب را به حیث نماینده گان لویه جرگه در کابل دعوت کرد. جرگه تحت ریاست محمد هاشم خان صدراعظم مدت ده روز ادامه یافت و ضمن تصویب چند موضوع فرعی، به سلطنت محمد نادرشاه مهر مشروعیت گذاشت. همچنان لویه جرگه به تعداد 110 نفر را از بین خود به مثابه اعضای اولین شورای ملی انتخاب کرد. شورا اولین اجلاس خود را بتاريخ 14 سرطان 1310 دائر نمود تا مسوده قانون اساسی جدید را تدوین نماید. در ماه میزان مجلس اعیان با عضویت 27 نفر شخصیت های انتصابی از طرف شاه به میان آمد. بتاريخ 24 عقرب هردو مجلس به شمول 38 نفر دیگر در قصر دلکشا مسوده مرتبه قانون اساسی جدید را تحت عنوان "اصول اساسی دولت علیه افغانستان" تصویب نمودند که بعد از توشیح شاه به تاریخ 9 میزان 1310 نافذ اعلام شد و قانون اساسی امانی "نظامنامه اساسی دولت علیه افغانستان" ملغی گردید، قانون اساسی جدید تا سال 1334 نافذ و پایرجا ماند.

در این قانون اساسی از ماده 27 تا ماده 66 به مسایل مربوط شورای ملی اختصاص دارد که تحت عناوین فرعی از جمله تشکیلات، قسمنامه [تحلیف]، وظایف، و عنوان مطلب [چگونگی اتخاذ تصمیم و تصاویر] درج گردیده و نیز از ماده 67 تا 70 به امور مجلس اعیان ارتباط میگیرد.

نکته بسیار مهم و حساس در ماده 10 این قانون اساسی مطلبی است به این عبارت که: «کافه تبعه کشور در امور دینی و مذهبی و اصولات سیاسی دولت متبوعه خود مکلف و مقید بوده، آزادی حقوق مشروع خود را مالک هستند».

در این ماده اگر تنها "اصولات دولت" ذکر میشد، مقصد واضحاً اطاعت قوانین بود، اما مقید بودن به "اصولات سیاسی دولت" در حقیقت سلب تمام آزادیهای سیاسی افراد را به شمول آزادی بیان و مطبوعات معنی میدهد که هر آنچه دولت بخواهد زیر نام اصولات سیاسی میتواند مورد اجراء قرار دهد و هیچکس حق ابراز مخالفت را در مورد اجراءات حکومت ندارد. همین قید به اصولات سیاسی دولت شامل حال شوری و وکلای آن بود که تا دوره هفتم مطلقاً به همان شیوه به پیش برده شد، اما در دوره هفتم این قید تاحدی از میان رفت و وکلاء زبان به اعتراض و ابراز نظر آزاد گشودند. لذا برای درک مقایسوی خصوصیات دوره هفتم و اهمیت آن، لازم است نگاهی مختصر به ماهیت شورای ملی، چگونگی انتخاب اعضای و طرز اجراءات آن از آغاز تا دوره ششم انداخت تا با ملاحظه آن بتوان به اهمیت تحول در دوره هفتم پی برد.

قابل ذکر است که دوره اول شورا با بیانیه اعلیحضرت محمد نادرشاه بتاريخ 18 سنبله 1310 (مطابق 9 جولای 1931م) افتتاح گردید و اعلیحضرت در بیانیه خود ضمن نقش مشوره در اسلام و نیز وظایف وکلاء در قبال آن سخن گفت و هم به فحوای اینکه انگلیس ها در آمدنش او را کمک نکرده و فقط به همت اقوام اینطرف و آنطرف سرحد موفق به نجات وطن شده، تذکراتی ارائه کرد (متن مکمل این بیانیه که در ضمیمه شماره چهارم در ختم کتاب گنجائیده شده است، از سالنامه کابل سال 1311 گرفته شده و نیز این بیانیه در کتاب "آیین شوری"، صفحه 47 تا 53 به نشر رسیده است)

خصوصیات و ماهیت شورای ملی:

در باره جریانات مختصر شورای ملی کتابی تحت عنوان "آیین شوری" در دو جلد، تألیف محمد محسن صابر هروی که مدتی هفت سال مدیر عمومی نشرات ولسی جرگه بود، در سال 1386 از طرف ریاست اطلاعات و ارتباط عامه ولسی جرگه (جمعاً بیش از 620 صفحه) با عکس های تاریخی از گروپ های وکلاء در دوره های مختلف به نشر رسید که میتوان آنرا یک مأخذ مستند و قابل اعتبار در زمینه محسوب کرد. جلد اول کتاب حاوی معلومات مختصر درباره دوره اول تا دوره نهم است و جلد دوم آن از دوره دهم تا دوره سیزدهم را در بر میگیرد. در این کتاب مطالبی درباره شورای دوره اول نگاشته شده که یک نمونه ای ممثل برای شش دوره بعدی نیز محسوب میشود و نگاهی مختصر به آن میتواند برای درک ماهیت دوره هفتم مورد بحث ما کمک کند.

مؤلف کتاب صابر هروی درباره خصوصیات دوره اول شورا می نویسد: «در دوره اول شورای ملی که ظاهراً یک دوره نمایشی و فقط نام آن شورا بود، چون در باطن همه وکلا انتصابی و غیر انتخابی بودند و به حیات قانون گذاری بلدیت نداشتند، فقط ازاینکه در دستگاه حاکمه راه پیدا کرده و اعزاز و اکرام می شدند، خوشحال بودند و از دیگر وجایب و وظایفی که یک وکیل به تمام معنی در برابر مؤکلین و منطقه خود دارد، بی اطلاع بودند. در آن وقت به وکلا معاش، کرایه خانه اگر فامیل دار می بودند، سال دو دست دریشی (دریشی ها به شکل یونیفورم مخصوص شورا) توسط خیاط شورا مطابق به قد و اندام هر وکیل بهاری و زمستانی تدارک و توزیع میگردید و در موقع آمدن از اوطان خود و رفتن بسوی شهرها و مناطق خویش کرایه راه به وکلا پرداخته می شد و هر روز در موقع اجلاس به وکلا نان طبخ میگردید که این امتیاز در واقع به وکلای که حیثیت قانونی خود را نمی دانستند، می فهماند که هر موضوع را که حکومت به شورا میفرستد در آوای همان امتیازات باید پذیرفته شود. موضوع فقط یکبار از طرف منشی در مجلس قرائت می شد، کفایت میکرد. در موضوعات داخل اجندا که در مجلس مطرح میگردید، نظر وکلا عین نظر دولت و نظر دولت عین نظر وکلا بود.»

صابر هروی می افزاید: «در وقت حاضری صبح وکلا هر جا بودند دریشی متحدالشکل خود را پوشیده دسته دسته و یا انفرادی داخل سلامخانه ارگ شاهی می شدند و مرتب بالای چوکی های یکنفری که در دو سمت تالار سلامخانه مقابل یکدیگر چسبیده شده بودند، قرار می گرفتند و وقتی رئیس شورای ملی عبدالاحد خان مایار (وردک) و اعضای اداری (معاون و منشی ها و مخفف نویسان) داخل تالار می شدند، همه وکلا به پا خاسته تا وقتی رئیس به چوکی خود می نشست؛ به اجازه رئیس (مانند طلاب مکتب) دو باره می نشستند و صدای احدی بر نمی خاست، تنها حق حرف زدن را وقتی یک وکیل داشت که رئیس مجلس از او در موضوع مطرح شده چیزی می پرسید، آنهم مشروط به شروط و وقتی که معین میکرد. وکیل مانند یک متعلم که درسش را بازگو میکند، از جای خود برخاسته و پس از تعظیم و احترام رئیس را مخاطب قرار میداد و چند کلمه مختصر (بی ربط) میدانست که به اصل موضوع خیلی هم ارتباط نداشت، بی پیرایه و عامیانه می گفت و به اجازه رئیس پس بجای خود می نشست و همینطور در موضوع چند نفر معدودی که موضوع وقتاً به آنها نظر به اعتمادی که رئیس و هیئت اداری به آنها داشتند، دیکته شده بود مطابق به آرزو و تمنیات حکومت و رئیس مجلس سخنرانی میکرد و وکیل صحبت کننده افتخار داشت که در موضوع روزمره داخل اجندای مجلس نوبت سخنرانی بیشتر به او داده می شد و او خود را عالم تر از وکلای دیگر می شمرد، به فهم و دانائی نطق و بیان و علمیتش ولو جز همان چند کلمه دیکته شده را نمیدانست، ارج می گذاشتند و او را احترام میکردند.»

در داخل مجلس مطابق حکم ماده 18 اصول وظایف داخلی شورا مصوبه عقرب 1310 وکلا حق صحبت کردن را حین گفتار یک وکیل نداشتند، چنانچه صابر هروی می نویسد: «منشیان مجلس حیثیت سرجماعت (گفتان) صنوف مکتب را داشتند، هرگاه یک وکیل در جریان مجلس می خندید و یا با دیگری آهسته صحبت میکرد، نامش را منشیان می نوشتند و به رئیس می سپردند که بعد از ختم مجلس به وکیل موصوف اخطار میگردید. در وقت حضور در مجلس هیچ یک از وکلا حق بیرون شدن از تالار را نداشتند (ولو به قضای حاجت که یک امر طبیعی است). مطابق ماده 44 وظایف داخلی وکلا حق کشیدن سگرت را در تالار نداشتند، ولی در هر قطار از چوکی های که وکلا قرار می گرفتند، یک "تقدانی" برای تف کردن نصور موجود بود.»

در مورد تهیه مصوبات صابر هروی می افزاید: «تند نویس ها که بنام مخفف نویس یاد می شدند و کمی باسوادتر از وکلا بودند، مطالب را می نوشتند و با روحیه اصل مطلب گزارش کوتاهی تهیه و آنرا به چند پراگراف تقسیم و بنام هر وکیل مورد نظر که صحبت کرده بود، نسبت میدادند و منشی مجلس فوراً آنرا بشکل فیصله قطعی و رأی اکثریت می نوشت. همینکه صدای رئیس مجلس که در آنوقت مکروفون و بلندگو وجود نداشت، بلند می شد، چون فضای مجلس کاملاً ساکت و خموش بود، همه وکلا میدانستند که وقت رایگیری است، مثل کودکی که درسش را امتحان داده و منتظر زنگ تفریح و تعطیل است، بعد از اعلان رایگیری در موضوع دست خود را از شانه بالاتر کرده رأی قطعی خود را ابراز می نمودند. در اینوقت چون وکیلی پیدا نمی شد که مخالف باشد، زیرا مخالفت در موضوع مطروحه گناه نابخشودنی بود، پس از اعلام تصویب موضوع به اکثریت جلسه را خاتمه میداد. در این فرصت بود که وکلا مانند متعلمین مکتب از تالار بیرون می

پريدند و در برنده ها و روى چمن باغ سلامخانه به صحبت و مزاح پرداخته سپس ديوانه وار به اتاق نانخورى هجوم برده و در ظرف چند دقيقه نان خوردن ختم و پس از اداى نماز ظهر متفرق مى شدند.» (صابر هروى؛ محمد محسن: "آيينه شورى"، جلد اول، چاپ كابل، 1368، صفحه 14 تا 16)

1 نمایندگان دوره اول شورای ملی

در این دوره عبدالاحد خان (مایار وردک) وکیل شهر کابل به حیث رئیس انتخاب شد و تعداد وکلا به 114 نفر میرسید که دوره کارى شان برطبق قانون اساسى و "اصول انتخابات وکلاى شورای ملی افغانستان" مصوبه لویه جرگه 1309 (در چهار فصل و جمعاً 29 ماده) برای سه سال تعیین گردیده بود [این اصول با کمی تغییر عین همان مصوبه لویه جرگه 1307 پغمان در عصر امانى بود]. برطبق این اصول شخصیکه به حیث وکیل انتخاب مى شد، باید سن او بین 30 تا 70 سال و "حتى الامکان دارای سواد" مى بود و بصداقت و راستکاری شهرت میداشت. صابر هروى مى نویسد: «البته بیشتر این کاندیدها قبلاً به استشاره حکومت معمولاً از بین ارباب ها، ملاکها و خوانین متنفع انتخاب مى شدند و حکومت بدینوسیله کوشش میکرد تا همچو اشخاص را از محل دور کرده و تحت نظر خود در کابل مصروف نگهدارد». نحوه و طرز انتخاب در هر حوزه انتخاباتی طبق اعلان قبلی کاندید یا کاندیدها حاضر و توسط اهالی آنجا گویا بطور "مستقیم و بلاواسطه" به اکثریت آراء توسط جرگه انتخاباتی که از دو روز قبل در حوزه مربوطه تجمع میکردند، انتخاب و یا به عبارت دیگر برگزیده مى شد و در پایان جرگه کاتب محکمه شرعی صورت انتخاب را در سه نسخه حاضر کرده به امضای هیئت محکمه شرعی و حکومت محلی رسانیده و یک نسخه آنرا به حیث اعتبار نامه به وکیل منتخب داده و وکیل بعداً آنرا به هیئت اداری شورا به حیث سند وکالت خود در شورا ارائه میکرد. نا گفته نماند که این شیوه تا انفاذ قانون اساسی 1343 (1964) همچنان نافذ بود. به همین ترتیب وقتی دوره اول شورا شروع بکار کرد، اصول وظایف داخلی را در ماه عقرب 1310 در داخل 45 ماده تصویب نمود که به صحنه پادشاه رسید و نافذ گردید. (دیده شود - مأخذ بالا... صفحه 53 تا 58 و نیز صفحه 68 تا 75)

قابل ذکر است که در همین دوره یکی از فعالان سیاسی مشهور به بابا عبدالعزیز که از جمله جوانان نهضت دوم مشروطیت بود و در زمان شاه امان الله غازی به حیث مدیر "طلوع افغان" در قندهار کار میکرد، در سال

1309 به حیث وکیل شهر قندهار به لویه جرگه و سپس به حیث وکیل آن شهر در دوره اول شورا انتخاب گردید. موصوف که شور در سر داشت به دلیل مخالفت با انتخاب عبدالاحد خان مایار بریاست شورا مورد غضب مقامات قرار گرفت و از عهده وکالت برکنار و مؤقتاً بیک وظیفه در وزارت خارجه تبدیل گردید و چندی نگذشته بود که موصوف مثل صدهای دیگر بدون جرم مشخص زندانی شد و مدت 13 سال را در زندان دهمزنگ گذراند. (خالد صدیق: "برگی چند از نهفته های تاریخ در افغانستان"، جلد دوم، صفحه 313 تا 317)

در دوره دوم شورای ملی که بروز 18 سنبله 1313 آغاز یافت، و باز هم تعداد وکلا 114 نفر بودند و تعدادی از چهره های تازه و بعضاً باسوادها جای چند ارباب و ملاک و خان را گرفتند، اما شیوه کار تغییر نکرد و بار دیگر عبدالاحد خان ریاست آنرا بعهدہ گرفت. نکته قابل توجه در این دوره برای بار اول مخالفت یکی از وکلا با ترکیب بودجه دولت بود، چنانچه صابر هروی می نویسد: «یکی از وکلا که نامش افشا نشد با بودجه دولت مخالفت علنی خود را به بعضی اقلام آن ابراز نمود که حیرت وکلا را سبب گردید و همه به ملامت و نکوهش او پرداختند و وکیل مذکور در جلسه بعدی از مخالفتی که در مورد کرده بود، شاید از طرف رئیس شورا با مقام ضبط احوالات تهدید شده باشد، معذرت خواست و با این ترتیب به وکلای دیگر حکومت ثابت کرد که هروکیل که به نظر و عقیده حکومت مخالفت کند، مانند وکیل تحت فشار و توبیخ قرار خواهد گرفت.» (صابر هروی: مأخذ بالا ... صفحه 91)

دوره سوم شوری که از سنبله 1315 آغاز بکار کرد، تفاوت زیاد از دوره قبلی نداشت و اما باز هم چند وکیل باسواد در جمع وکلا افزوده گردید و به این ترتیب فضای مخالفت در برابر دیکته موضوعات از جانب حکومت و رئیس مجلس یک کمی بازتر شد، چنانچه صابر هروی در کتاب خود از یک برخورد دیگر یک وکیل در مورد بودجه یادآور میشود که وکیل موصوف با سرسختی و لجابت بر برخی اقلام بودجه انتقاد کرد و برای اولین بار در موقع رأی دادن، علناً رأی مخالف داد که در نتیجه قراریکه بعداً افشا شد، رئیس شورا عبدالاحد خان به تحقیر و توهین او پرداخت و خواست او را به اصطلاح آن زمان شلاق بزند که با مداخله وکلای دیگر اینکار عملی نشد و وکیل مذکور بعداً به اتهام دست داشتن به یکی از مسایل سیاسی وقتی دوره وکالتش به آخر رسید، محبوس و مدتی در زندان بود.» (صابر هروی: مأخذ بالا... صفحه 107 - 108)

دوره چهارم شورا که از ثور 1319 آغاز گردید، باز هم بریاست عبدالاحد خان مایار تا سال 1322 به عین شیوه فقط به حیث مهر رابری حکومت ایفای وظیفه کرد. دوره پنجم از اول اسد سال 1322 تا عقرب 1324 باز هم برای پنجمین دوره ریاست آنرا عبدالاحد خان مایار بعهدہ داشت، بکار ادامه داد که تغییری در راه روش آن دیده نشد. دوره ششم شورا که از اواخر سال 1324 آغاز و تا اوایل 1327 دوره کاری آن به پایان میرسید، با تغییری مواجه شد و آنهم ریاست آن از عبدالاحد خان مایار به سلطان احمد خان وکیل کابل انتقال یافت و اینکار پس از تقریباً پانزده سال و پنج دوره یک تغییر مهم محسوب می شد، زیرا در آنوقت در اثر بحران اقتصادی ناشی از جنگ عمومی دوم و شدت عمل حکومت محمد هاشم از یکطرف و آرزومندی شمول افغانستان به عضویت ملل متحد ایجاب میکرد که ریسمان های تحکم در همه امور بخصوص در داخل شورا یک اندازه گسسته شوند. در این دوره بود که تغییر مهم به وقوع پیوست و حکومت هفده ساله محمد هاشم خان جایش را به حکومت جدید به صدارت شاه محمود خان عم دیگر پادشاه و وزیر حربیه قبلی سپرد و در قبال تحولات وارده انتخابات دوره هفتم شورا نیز تحت تأثیر همین تحولات به گونه ای دیگر که قبلاً نظیر نداشت، براه انداخته شد.

(ادامه دارد)

آرشیف: مطالب دیگر محترم داکتر سید عبدالله کاظم